

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN HUMANITIES 88

Hannu Pulkkinen

Uutisten arkkitehtuuri

Sanomalehden ulkoasun rakenteiden
järjestys ja jousto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 2008

Tulokset ja päätelmät (luku 10)

Esitän tässä päätösluvussa tutkimuksen keskeiset tulokset (10.1) ja myös esitykset eräiden ulkoasun rakenteellisten ongelmien ratkaisemiseksi (10.2). Vastaan myös tutkimuksen johdannossa esitettyyn hypoteesiin (10.3). Tämän jälkeen käsittelen koavasti sanomalehtimuodon kehitystä ja rakenteita järjestys ja jousto -käsiteparin avulla (10.4). Lopun diskussio-osassa (10.5) esitän joukon sanomalehden kehitysnäkyymiin liittyviä päätelmiä.

10.1 Tuloksien tiivistelmä

Asetin tutkimuksen tavoitteeksi selvittää suomalaisten päivälehtien ulkoasun rakenteita ja esitystapoja sekä niiden muutoksia. Tavoitteena oli myös analysoida näiden rakenteiden yhteyttä lehden kerrotaan ja käytettävyyteen. Tutkimuksen oheistavoitteena oli luoda malleja, käsitteistöä ja tulkintoja päivälehtien ulkoasun ja lehtien tilanteen ymmärtämiseen laajemminkin. Erityisesti olen pyrkinyt tutkimaan ulkoasun rakenteisiin liittyviä kehitystyön esteitä ja mahdollisuuksia. Olen halunnut myös selvittää ja kartuttaa sitä tiedollista ja teoreettista perustaa, johon uutisvälineen ulkoasun valmistus ja myös sen tutkimus voivat tukeutua.

Koska käsittelen vähän tutkittua aluetta, on aiheeseen liittyvien käsitteiden ja lähtökohtien selvittäminen ollut välttämätöntä. Olen tuonut esille näkemykseni ulkoasun suunnittelun neljästä tiedolli-

sesta ja teoreettisesta juuresta ja uutisdesignin vuorovaikutteisesta asemasta designin ja journalismin kentissä. Esitin myös näkemykseni sellaisesta perustasta, jolla journalismi ja design löytävät yhteisen keskustelualueen. Tämän pohdinnan, joka pääosin on esitetty luvussa 2, katson myös kuuluvan tutkimuksen tuloksiin.

Sanomalehtien uudistuspyrkimyksiä analysoin luvuissa 3 (ulkoasun uudistukset) ja 4 (formaatin muutokset). Ulottuvuusrakennemallin pohjalta analysoin kaikkien 4-7 -päiväisten lehtien ulkoasuja ja esitystapoja luvuissa 5-9. Olen näissä luvuissa selvittänyt myös käsiteltyjen rakenteiden historialliset taustat.

Tutkimukseen liittyvien kyselytutkimusten, haastattelujen ja lehtien analyysien tulokset on esitetty edellä mainituissa luvuissa. Vedän tässä luvussa yhteen nämä tulokset keskittyen lehtien kehityksen kannalta keskeisiin rakenteisiin.

Tutkimuksessa käsitellyistä rakenteista muodostuu laaja joukko. Yleiskuvan luomiseksi olen koonnut nämä rakenteet taulukkoon 38. Se on samalla esitykseni siitä, miten sanomalehden journalistiset materiaalit voidaan ulkoasun suunnittelun näkökulmasta luokitella.

Taulukon alussa on *ulottuvuusrakenteen* mukainen perusjako ja sen jälkeen yksityiskohtaisempi luettelo. Viimeiseksi olen liittänyt metarakenteet, jotka toimitus- ja taittojärjestelmissä ohjaavat sekä typografian että laajemmin ulkoasun esillepanoa.

Taulukko 38: Sanomalehden ulkoasun rakenneosat:

Ulottuvuusrakenne	aika:	viikon lehdet, vuosikerrat
	tila:	lehden numero, osastot
	taso:	sivut, aukeamat
	elementit:	typografiset merkit
Koko lehden rakenne	fyysinen rakenne:	niskat, liitteet
	sisältörakenne:	osastot, ilmoitustilat
Sivun rakenne	sivun gridit:	palstarakenteet, rivirekisterit
	sivumallit:	hierarkia, taittoalueet, lohkot
Jutun rakenne	juttumallit:	taittomallit, vakiopalstat
	tekstit:	leipätekstit
	oheistekstit:	otsikot
		ingressit, introt
		kuvatekstit
		bylinet
		kommentit, analyysit
kainalojutut, gallupit		
faktatekstit:	kuvaukset, listat jne.	
	sitaatit, nostot	
	opastavat tekstit	
tietografiikat :	taulukot, diagrammit, kartat	
	prosessin kuvaukset, aikajanat	
	tietopohjaiset kuvitukset	
kuvat:	valokuvat, kuvitukset	
Typografia	kirjainmerkit:	kirjaintyyppit, -leikkaukset, -tyylit
	linjat:	linjat, kulmat, kehykset
	värit:	väripaletit
Metateksti	merkintäkielel:	tagit, formaatit, RTF, XML ym.

Haluan tässä yhteydessä kiinnittää huomiota jutun rakenneosiin, joihin taulukossa kuuluvat jutun teksti, oheistekstit, grafiikat ja kuvat. Onko journalismin tutkimuksessa otettu riittävästi huomioon, että uutiseen liittyvä elementtien joukko on todellakin näin laaja? Kaikilla näillä rakenneosilla on oma roolinsa journalistisessa esityksessä. Hienojakoisemmassa tarkastelussa joukko kasvaa vieläkin laa-

jemmaksi. Esimerkiksi faktatekstit sisältävät runsaasti erilaisia tekstimuotoja ja esitystapoja, jotka odottavat tutkijaansa. Erityisen journalististen tekstien ryhmän muodostavat myös tietografiikkaan ja muihin kuvaa ja tekstiä yhdistäviin koosteisiin liittyvät tekstit.

Aineistojen sijoittelu lehden sivuille vaatii järjestyksen, joka yleensä on jollakin tavalla hierarkkinen. Monet lehden ra-

kenteet, kuten kielen ja tiedon rakenteet, perustuvat *loogiseen hierarkiaan*. Sanomalehdessä esiintyy myös *loogisia informaation rakenteita* (ks. sivu 42), joista ilmeisin on aineiston luokittelu lehden osastoihin aihepiiriin mukaan.

Sanomalehden sisällön järjestämisessä keskeinen on *uutisarvostusten mukainen sisällön hierarkia*. Tätä hierarkiaa lehdet ovat vahvistaneet ulkoasun keinoilla. Lehdet ovat pyrkineet selkeyteen, näyttävyyteen ja lukijan palveluun. On ajateltu, että lehden aineisto hahmottuu paremmin, kun tärkeät ja vähemmän tärkeät sisällöt erotetaan ja pääaiheet korostetaan. Painotusten vaihtelu ilmenee sanomalehdessä sen kaikissa ulottuvuuksissa.

Päivälehtien ulkoasun suunnittelussa pääasiallinen huomio kohdistuu sivujen taittorakenteisiin, mutta lehden *kokonaisarkkitehtuuri* ja *kokonaishierarkia* ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Lehtien kehityshankkeissa olisikin kiinnitettävä huomiota tuotteen konseptiin kokonaisuudessaan, kuten käytettävyyteen, sisällölliseen ja visuaaliseen rytmiin, ulkoasun yhtenäisyyteen sekä ulkoasun ja sisällön vaihteluun (ks. sivut 104–111).

Ulkoasun keskeinen osa on *visuaalinen hierarkia* (ks. sivu 144). Yleensä se noudattaa lehden sisällöllistä hierarkiaa siten, että visuaalisin keinoin nostetaan esille lehdestä ne osat ja elementit, joita painotetaan ja joihin halutaan lukijan huomion kiinnittyvän.

Painotuksen kesken voi syntyä myös *hierarkioiden ristiriita*. Lehtien analyysi osoittaa, että sisällölliset ja visuaaliset painotukset voivat olla ristiriidassa (ks. sivut 174–181). Tällöin on epäselvää, miten lukija ymmärtää ja vastaanottaa lehden sisällön.

Hierarkioiden ristiriidan voi aiheuttaa myös *epälooginen hierarkia*. Lehdessä tämä voi ilmetä niin, että toimituksen tekemä

aiheiden tai arvotusten mukainen ryhmitys poikkeaa lukijan käsityksistä. Toimitus sijoittaa aineistoja lehteen oman journalistisen kulttuurinsa ja organisaatio- ja tuotantorakenteittensa mukaisesti. Lukija voi kokea tällaiset rakenteet epäloogisina, jos hän ei ymmärrä niiden perusteita.

Esitän seuraavassa tutkimuksen päätulokset sisällön mukaisessa järjestyksessä.

Uudistukset

Sanomalehdet ovat 1990-luvulta alkaen tehneet ulkoasun uudistuksia entistä enemmän ja tiheämpään tahtiin. Vuosina 1996–2005 suomalaisissa päivälehdissä tehtiin lähes sata ulkoasun uudistusta.

Uudistusten tärkeimpinä syinä lehdet ilmoittivat tarpeen lehden *nykyaikaistamiseen* ja *selkiinnyttämiseen*. Noin 60 % lehdistä on puuttunut lehden kokonaisrakenteisiin uudistuksen yhteydessä.

Lehtien sisältöjä on käsitelty ulkoasun uudistuksissa enemmän kuin aikaisemmin. Sisällön, kirjoittamisen ja esitystapojen syvällisempi käsittely ja uudistaminen on kuitenkin käytännössä harvinaista. Lehdet siirtävät usein *vanhat käytäntönsä uuteen asuun*.

Paperille painettu sanomalehti on perusmuodoltaan sama kuin se oli 1980-luvulla. Ulkoasun uudistukset ovat ajanmukaistaneet lehtiä, mutta eivät ole tuoneet ratkaisua niiden levikkiongelmiin.

Formaatti

2000-luvun alussa tapahtui maailmanlaajuinen siirtyminen pienempiin sivukokoihin. Kysymyksessä oli poikkeuksellinen ilmiö, koska se koski myös keskisuuria ja suuria päivälehtiä. Suomessa vain HBL, Itä-Häme ja Iisalmen Sanomat osallistui tähän muutosaaltoon. Skandinaviassa lähes kaikki päivälehdet olivat vuonna

2006 tabloidikoossa. Suomessa tabloiden osuus päivälehdistä oli n. 40 %.

Formaatin muuttaminen on sekä haaste että mahdollisuus sisällön ja esittämisen kehittämiseen. Pieni formaatti vaatii uusia taitoja ja toimintatapoja niin toimittajilta kuin taittajiltakin. Tabloidiin siirtyminen lisää mallinnettua taittamista ja mittaan kirjoittamista. Myös toimituksen yhteistoiminnalle ja johtamiselle syntyy uusia vaatimuksia.

Hufvudstadsbladetissa ja Itä-Hämeessä tabloidiin siirtyminen *ei ole lyhentänyt uutissivujen tärkeimpien juttujen pituuksia*. Jutut ovat pikemminkin pidentyneet ja erityisesti pinta-alassa mitattuna pääaiheet ovat laajentuneet.

Formaatin muutos ei ole juurikaan vaikuttanut kuvien määrään kummassakaan lehdessä, eivätkä kuvien sisällötkään ole muuttuneet. Kiinnostavaa on, että pääkuvat voidaan esittää tabloidissa yhtä suurena kuin isossakin sivukoossa. Tabloidiin siirtyminen *ei ole oleellisesti muuttanut näiden lehtien sisältöä eikä esitystapoja*.

Lehden rakenne

2000-luvulla monet lehdet ovat tehneet muutoksia sisältörakenteeseen ulkoasun uudistuksen yhteydessä, mutta mitään selvää trendiä näissä muutoksissa ei ole havaittavissa. Osa lehdistä on halunnut vahvistaa uutisten asemaa parantamalla niiden sijaintia lehdessä tai kokoamalla uutissisällöt yhtenäisemmiksi alueiksi.

Monilla suomalaisilla päivälehdillä, erityisesti broadsheet-lehdillä, on *rakenneongelmia*. Lehti jakautuu fyysisesti osiin, jotka vaihtelevat eri viikoppäivinä. Tällöin myös lehden sisältö jakautuu lukijan kannalta epämääräisesti eikä lehti pysy luetaan kasassa. Säännöllisesti fyysisestä hajanaisuudesta kärsii runsas viidennes ja satunnaisesti useampikin päivälehti. Kah-

deksassa päivälehdessä osastorakenne oli merkitty epäselvästi tai ei lainkaan.

Vuonna 2005 yli puolella päivälehdistä keskeiset uutisaineistot sijaitsivat hajautettuina eri puolille lehteä. Lehden kannen luovuttaminen ilmoituksille aiheutti rakenteellisia heikkouksia lehtien alkuosaan. Lehdet ovat pyrkineet selkiyttämään rakenteitaan, mutta mm. tuotantotekniset ongelmat ja ilmoitussijoittelun vaatimukset ovat jättäneet työn usein puolitiehen.

Etusivut

Päivälehtien etusivut ovat kehittyneet 1980-luvulta alkaen *strukturoidummiksi ja hierarkkisemmiksi*. Etusivujen perusrakenteissa ja esitystavoissa ei kuitenkaan ole tapahtunut suuria muutoksia.

Kuvien määrä (keskimäärin 4 kuvaa) ei ole vuosina 2001–2005 lisääntynyt etusivuilla. Sivukoolla ei näytä olevan vaikutusta kuvien määrään.

Yleistynyt käytäntö sijoittaa etusivun pääkuva muuhun kuin pääaiheeseen voi tuoda taitollista pelivaraa, mutta myös viestinnällisen ristiriidan: etusivu puhuu kahteen suuntaan ja uutispainotukset voivat jäädä epäselviksi.

Sanomalehtien etusivuja voidaan analysoida viiden *funktion* kautta: *julkisivu, kontaktipinta, näyteikkuna, sisäänkäynti ja ilmoitusväline*. Suomalaisissa päivälehdissä nämä *funktiot ovat usein selkiintymättömiä*.

Useimmat lehdet käyttävät jo 1980-luvulla kehitettyä etusivun mallia. Pitkiin vinkki-juttuihin perustuva etusivu luo toistoa ja tehottomuutta erityisesti broadsheet-lehtien aloituksiin.

Etusivujen päivittäinen vaihtelu on vähäistä. Lehden sisällön monimuotoisuus ei useissa lehdissä näy riittävästi etusivulla. Etusivun fokus, päivän pääaihe, voi

myös kadota liian suuren materiaalmäärän tai epäselvän hierarkian vuoksi.

Ilmoitussijoittelu on haluttu tehdä etusivuilla kontrolloidummaksi, mutta siinä ei ole aina onnistuttu. Yli puolet päivälehdistä käytti mahdollisuutta myydä koko etusivu ilmoittajille. Ilmoituskansi on lehdille sekä imago- että rakenneongelma.

Uutissivu

Viime vuosina päivälehdet ovat pyrkineet vahvistamaan taiton hierarkiaa. Tähän liittyy entistä tarkempi juttupituuksien ja kuvakokojen kontrollointi. Sivujen hierarkiaa ja siten myös viestinnän selkeyttä horjuttaa melko yleinen tapa sijoittaa sivun pääkuva pääjutun ulkopuolelle.

Aikakauslehtimäisen taiton yleistymisestä on merkinä tyhjän tilan käyttö sekä palstaleveyksien vaihtelu.

Broadsheet-sivujen taitollisena perusratkaisuna on säilynyt 1980-luvulla käytöön otettu 2/6-palstajako. Näitä sivuja vaijaa usein kaavamainen pääaiheen taitto ja sivun alareunan tekstivoittoisuus ja siitä seuraava harmaus. Muutamat lehdet ovat hakeneet uusia taittovaihtoehtoja palstavaihtelusta, joustavammasta lyhyiden uutisten taitosta ja ns. hyllyrakenteista.

Uutisjuttu

Sanomalehden uutisjutun materiaalit voidaan jakaa neljään ryhmään: *leipätekstit*, *oheistekstit*, *kuvat ja tietografiikat*. Oheistekstien ja grafiikan laaja kirjo mahdollistaa monipuolisen keinovalikoiman uutisten esittämiseen.

Jo taiton perusratkaisut, kuten otsikon ja kuvan suhde ja leipätekstin kuljetus vaikuttavat uutisen kerrontaan ja lukutahtumaan.

Journalististen perusteiden lisäksi ul-

koasulliset tekijät vaikuttavat entistä enemmän kuvituksen valintaan ja sijoitteluun. Huomionarvoista on, että analysoimassani aineistossa lähes joka toisella pääjuttuun liitettyllä kuvalla ei ole selvää merkitysyhteyttä jutun otsikkoon. Lehdellä on viestinnällinen ongelma, jos sen tärkeimmät otsikot ja kuvat puhuvat toistensa ohi.

Ulkoasu on tärkeä tekijä lehden *retoriikassa* ja *dramaturgiassa*. Useimmille lehtitekstin retorisisille keinoille on löydettävissä vastineet visuaalisista ilmaisutavoista. Erityisesti iltapäivälehtien isoihin uutisiin liittyvistä ”paketeista” voidaan hahmottaa dramaattisen, didaktisen, lyyrisen ja eepisen esityksen ominaisuudet.

Uutisten esittämistavat ovat monipuolistuneet, kun oheistekstit ja tietografiikat ovat tulleet päivälehtien keinovalikoimaan. *Vaihtoehtoisia esittämistapoja* on kuitenkin hyödynnetty heikosti. Suomalaisissa päivälehdissä uutisten esittäminen noudattaa edelleen perinteisiä muotoja. Kolmannes päivälehdistä ei julkaise lainkaan tieto-osioita tai uutisgrafiikkaa uutissivuillaan. Integroidut, kuvaa, grafiikka ja tekstiä yhdistävät esitykset ovat vähäisiä. Oma uutisgrafiikka on kehitetty vain suurimmissa päivälehdissä.

Monikeinoiset esitykset voivat parantaa uutisten kiinnostavuutta ja informatiivisuutta. Niihin liittyy myös ongelmia: sivun aiheet kilpailevat lukijan huomiosta entistä enemmän ja valikoivampi ja vähemmän systemaattinen lukutapa todennäköisesti yleistyy. Toimituksen on entistä vaikeampi tietää, miten uutisaineisto vastaanotetaan ja tulkitaan. Mitä enemmän jutut segmentoidaan ja mitä enemmän sivuille tuodaan huomiopisteitä, sitä suuremmat vaatimukset asetetaan taiton selkeydelle ja toimivuudelle. Erityisesti iltapäivälehdissä ongelmana on perusteettomien visuaalisten ärsykkeiden käyttö.

Typografia

Otsikkojen kokoerot ovat kasvaneet ja lehdet ovat omaksuneet erilaisia vaihtoehtoja juttujen johdantojen esittämiseen. Viidennes lehdistä on luopunut väliotsikoista uutisjutuissa. Sitaattien, nostojen, erikoismerkkien ja kuvatekstin otsikoiden kaltaiset typografiset korostukset ovat lisääntyneet.

Käytetyt kirjaintyypit ovat *nykyaikaisuneet* ja merkittävästi *monipuolistuneet* vuodesta 1992 vuoteen 2005. Toisin kuin vielä 1990-luvun alussa, jolloin Times oli typografian standardityyli, lehdet hakevat entistä enemmän typografista omaleimaisuutta ja ilmaisevuutta.

Uudet kirjaintyypit ovat merkinneet siirtymistä kirjainmuotoihin, jotka entistä paremmin sopivat sanomalehden tarpeisiin. Lehtikohtainen kirjainmuotojen muokkaus on kuitenkin ollut Suomessa vähäistä.

Typografian *huolellisuus on kohentunut* 2000-luvulla. Siirryttäessä pienempiin sivukokoihin ongelmana ovat kapeat palstat (6-palstaisuus), jotka tuottavat ”reikäistä” typografiaa.

Lehtitekstin rakenteille on usein ominaista – olipa sitten kysymys kirjaimen muodosta, koosta, merkkiväleistä tai riviväleistä – tasapainoilu luettavuuden ja joustavan tilankäytön välillä.

10.2 Esityksiä

Koska olen korostanut tutkimuksen käytännöllisiä lähtökohtia ja myös pyrkimystä tuoda esille ratkaisumalleja lehtien kehittämiseen, haluan edellä esitettyihin tuloksiin liittyen tuoda esiin myös joukon ratkaisuehdotuksia ja näkökohtia. Korostan, että nämä esitykset eivät ole sellaisenaan sovellettavissa minkään yksittäisen lehden kehittämiseen.

Jatkuva kehitystyö

Kun lehteä uudistetaan, siihen ei riitä ulkoasun uudistus. Myös lehden sisältöjä ja esitystapoja on uudistettava.

Lehden uudistukset ovat tärkeitä, mutta vielä tärkeämpää on se, että uutislehti kykenee *päivittäisessä* työssä tuomaan lehteen kiinnostavia avauksia, syventävää tietoa ja yllätyksiä. Sanomalehden voima on sen uutisreagoinnissa, jonka myös lukija huomaa. Sisällön ja ulkoasun suunnittelu voitaisiin ottaa koko *työprosessin perustaksi*.

Osa toimituksen resursseista olisi syytä irrottaa pitkäjänteisen suunnitteluun. Kehitystyö on jatkuva prosessi.

Osalla työssä käyvistä lukijoista ei ole arkisin aikaa sanomalehden lukemiseen. Siksi lehden kannattaa panostaa viikonloppuun, jolloin aikaa lukemiseen on enemmän. Osa materiaalista voidaan siirtää myös verkkoon samalla kun kehitetään lehden ja verkon yhteistoimintaa.

Sanomalehden asema muuttuu uutiskilpailussa. Siksi tulisi selvittää, mitä tämä merkitsee lehden ulkoasussa ja sisällössä. Yleispätevää mallia ei ole: ratkaisu on haettava kunkin lehden omista lähtökohdista, oman konseptin kehittämisestä.

Jos broadsheet-lehti päättää siirtyä tabloidiin, sen on kehitettävä myös rakenteitaan ja esitystapojaan. Siirtymävaiheessa on tärkeää panostaa suunnitteluun ja resursseihin. Tabloidi vaatii tiiviimpää ilmaisua, mutta se ei tarkoita sitä, etteikö laajemmallekin käsittelylle löytyisi tilaa päivittäin.

Huomio kokonaisrakenteisiin

Broadsheet-lehden fyysinen hajanaisuus voidaan poistaa siirtymällä tabloidiformaattiin. Tabloidissa myös sisällön ryhmittely on joustavampaa.

Lehden *kokonaishierarkia* ansaitsee huomiota. Lehti tarvitsee näytävän aloi-

tuksen, joka osoittaa, että lehti on mukana tapahtumissa omalla panoksellaan ja näkökulmallaan. Yhtenäinen uutisosasto tuo parhaiten esiin aineiston painotukset ja mahdollistaa tilojen joustavan muunte- lun uutistilanteen mukaan. Lehden kokonaisrytmi tulee huomioiduksi, kun lehteä tarkastellaan tuotannossa niin sisällön kuin taitonkin osalta yhtenä kokonaisuutena (storyboard-tekniikka).

Etusivulle selkeät tehtävät

Lehtien tulisi selvittää, minkä tyyppinen etusivu on paras lehden käytettävyyden ja luonteen kannalta. Etusivu voi olla lukijaa palveleva tiivistelmä tai opastaja, mutta se voi viedä lukijan myös suoraan päivän pääaiheeseen. Kaikille etusivun elementeille on määriteltävä selkeät tehtävät. Päivästä toiseen saman kaltaisina toistuvat etusivut voidaan välttää tekemällä riittävästi vaihtoehtoisia ja joustavia sivumalleja.

Joustoa uutissivuilla

Kaavamaisia ja jäsentymättömiä taittoja voidaan torjua valmistamalla sivumalleja, joissa on huomioitu *pääaiheen riittävä korostus*, *pienien uutisten joustava sijoittelu* ja *palstavaihtelu*. Tabloidissa taiton perusyksiköksi sopii aukeama. Samalla *aukeamaperiaatteella* voidaan toteuttaa myös ilmoitusten sijoittelu (j-malli).

Vaihtoehtoja esittämiseen

Päivälehdessä uutissivuilla uutiset kerrotaan edelleen usein vain leipätekstin avulla. Tekstipainotteisuutta voidaan poistaa ja esityksiä monipuolistaa kehittämällä lehden omaa ”työkalupakkia” eli *vaihtoehtoisia esitystapoja*. Tällöin on tarpeen *inventoida juttutyypit*, *mallintaa esitystavat* sekä *ohjeistaa ja kouluttaa* toimitus. Tärkeää oli-

si suunnata resursseja oman grafiikan ja kuvituksien valmistukseen sekä kehittää tekstiä ja kuvia integroivia esitystapoja.

Juttujen (ja erityisesti sivujen pääaiheiden) ideointiin ja tuotantoon voidaan omaksua *rakenteellinen lähestymistapa*, jossa jutun rakenne ja esitystavat valitaan uutisen aiheen ja sisällön mukaan.

Ratkaiseva merkitys on sillä, että toimitajia koulutetaan toimimaan mediassa, joka käyttää kuvaa ja tekstiä integroivaa esitystapaa.

Uuteen typografiaan

Paras luettavuus saadaan, kun käytetään sanomalehdille suunniteltuja tekstityyppejä, joita voidaan *säätää* ja *modifioida* lehden tarpeisiin. Erityisesti tabloidissa on tarpeen kiinnittää huomiota siihen, että liian kapeat palstat aiheuttavat huonoa ladontaa.

10.3 Moderni murenee

Tutkimuksen hypoteesin (ks. sivut 12–13) mukaan päivälehtien ulkoasussa voidaan nähdä merkkejä siitä, että 1900-luvulla kehittynyt moderni lehtimuoto on väistymässä ja 2000-luvulla antamassa tilaa jälkimodernille muodolle.

Modernille lehtimuodolle on ollut ominaista journalistisin perustein ja hierarkkisesti järjestetty aineiston esittäminen. Modernia lehtimuotoa leimasi usko professionalismiin ja objektiivisuuteen ja käsitys lehdestä rationaalisen informaation jakajana. Journalistit halusivat tehdä sanomalehdestä tiivistetyn sosiaalisen kartan (the social map for readers), jonka avulla lukija voi hahmottaa yhteiskuntansa ja maailman tapahtumat. (Barnhurst & Nerone 2001, 22, 188, 306.)

Jälkimodernissa lehtimuodossa journalistinen ohjaus vähenee ja antaa tilaa managereille (konsernimedia). Myös de-

signin vaikutus kasvaa ja journalistisin perustein tehty hierarkia vähenee (Barnhurst & Nerone 2001, 23, 261–268). On tullut tavaksi sanoa, että sanomalehdestä on tullut markkinapaikka, tavaratalo tai voileipäpöytä, josta jokainen voi poimia mieleisensä palat.

Journalismin sisältöjen alueella modernin murenemisesta on selviä merkkejä. Objektiivisuuden sijaan journalismissa painotetaan enemmän monia näkökulmia ja subjektiivisuutta. Vakavat uutiset ja kevyet aiheet sekoittuvat entistä enemmän.

Bisnestietoisuus toimituksissa on lisääntynyt. Sisältöihin vaikuttavat entistä enemmän myös ilmoittajat parhaita ilmoitusympäristöjä hakiessaan. Yleisötutkimukset vaikuttavat lehtien suunnitteluun ja lukijat ovat tulleet, varsinkin verkkolehdissä, myös sisällön tuottajiksi. On luonnollista, että tämä kaikki näkyy myös materiaalin esittämisessä.

Ulkoasu on saanut entistä suuremman merkityksen lehdissä ja journalisti joutuu ottamaan huomioon myös ulkoasun vaatimukset. Ulkoasun ohjeistukset voivat ohjata paitsi esillepanoa, myös lehden suunnittelua ja editointia. Visuaalinen painotus voi vaikuttaa myös juttuaiheiden valintaan, arvojärjestykseen ja näkökulmiin. Visuaalisuus on tullut tärkeämmäksi: ulkoasulta odotetaan paitsi selkeyttä ja luettavuutta, myös enemmän nuorekkuutta, menoa ja meininkiä.

Ulkoasun merkityksen vahvistuminen ei tietenkään automaattisesti merkitse sitä, että modernin journalismin periaatteisiin sopimattomat kehityssuunnat vahvistuisivat. Kaikki riippuu siitä, minäkalaisia tavoitteita designille asetetaan. On varmasti niitäkin vaikuttajia, jotka ovat vetäneet yhtäläisyysmerkit designin ja kaupallisen menestyksen välille ja nähneet ulkoasun kapeasti vain värikkään, viihteellisen ja lukijaa kosiskelevan esitys-

tavan tuojana. Oma lähtökohtani on ollut designin yhdistäminen journalismiin ja sen tavoitteisiin ja uskon, että tämä koskee suunnittelijoita laajemminkin. Tietenkin, jos journalismi edellä kuvatulla tavalla muuttuu, muuttuu sen palveluksessa oleva ulkoasukin.

Postmodernismiin on liitetty dekonstruktio, jossa asioiden rationaalinen järjestys rikotaan. Designissa tämä on ilmennyt selkeiden visuaalisten kokonaisuuksien rikkomisena ja hajauttamisena tai toisaalta erilaisten elementtien ja tyylikeinojen rohkeana yhdistämisenä. Tällaisessa muotoilussa tekstin luettavuus on joskus kärsinnyt ja typografian eri osien roolit ovat hämärtyneet.

Kuten luvussa 2 totean, modernismia seuranneiden muotoiluvirtausten vaikutus sanomalehdistöön jäi vähäiseksi. Joitakin merkkejä on ollut havaittavissa varsinkin lehtien erikoissivuilla. Eräänlaista modernismiin liittyvän selkeyden ja pelkistyksen katoamista ovat myös tietokoneilla tehty taitto ja kuvankäsittely tuoneet tullessaan. Digitaalisuus on antanut ennennäkemättömät mahdollisuudet ”leikkiä” kuvilla, teksteillä ja väreillä. Ilta- ja päivälehtien genreen näiden mahdollisuuksien hyödyntäminen kuuluu. Aamulehdistä, varsinkin uutissivuilta, esimerkkejä löytyy vähemmän.

Dekonstruktiivisuutta voidaan nähdä myös yleistyneessä juttujen palastelussa, hajauttamisessa osiin. Tätähän – oikeutusti – perustellaan lukemisen helpottamisella ja monipuolisemmilla esitystavoilla, mutta sen vaikutus lukutapahtumaan voi olla saman suuntainen kuin dekonstruktioilla. Tällainen esitystapa suosii ei-lineaaria lukemista: sivulta poimitaan tekstin ja kuvan elementtejä vaikeasti ennustettavassa järjestyksessä.

Typografiassa jälkimodernismin vaikutteita voi nähdä joissakin uusissa teks-

tityypeissä (ks. sivu 231). Modernista taitotyylisestä poikkemista voi nähdä tavassa hajottaa otsikkorakenteita tai laittaa elementtejä kiinni toisiinsa tai toistensa päälle. Myös yleistynyt värien käyttö tekstin ”piristäjänä” on ilmiö, jota selkeyttä korostava modernismi karsastaa.

Aineiston hierarkkinen esittäminen ei ole poistunut suomalaisista päivälehdistä. Päinvastoin: ulkoasun uudistuksissa hierarkian vahvistaminen on ollut keskeisenä tavoitteena. Tässä tutkimuksessa olen kuitenkin tuonut esiin eräitä taiton rakenteita, jotka rikkovat uutisten hierarkkista arvojärjestystä. Tällaisia ovat esimerkiksi sivun visuaalisen fokuksen sijoittaminen pääaiheen ulkopuolelle tai pienten uutisten nostaminen sivun parhaille paikoille ulkoasullisista syistä (ks. sivut 148–150). Voidaan sanoa, että päivälehdistämme löytyy ulkoasuratkaisuja, joissa design on ristiriidassa journalististen periaatteiden kanssa. Pääasiassa päivälehtien uutissivujen ulkoasu kuitenkin rakennetaan journalismin ehdoilla. Ilmeisesti ongelmia ei ole syntynyt niinkään tietoisien pyrkimyksen vuoksi kuin siksi, että visuaalisia vaikutuksia ei ole riittävästi analysoitu.

Sen sijaan sanomalehtien verkkosivuilla moderni muoto on havaintojeni mukaan väistynyt. Uutisaineisto esitetään usein mainosten saartamana ja ilman näkyvää hierarkiaa. Verkon uutisaineisto ei hahmotu lukijalle jäsennehtynä ja arvotettuna kokonaisuutena. Muiden kuin journalistien tuottamalla aineistolla on nettisivuilla kasvava osuus.

Hypermedian ja monimediasen periaatteilla toimivat sähköiset uutissivut edustavat omanlaistaan muotoa, joka ei jatka modernin sanomalehden esitystapaa. Verkkomedian kehityksen ja medioiden konvergenssin tuloksia emme vielä pysty näkemään.

10.4 Järjestys ja jousto

Suuret ulkoasumuutokset

Pekka Mervola esittää väitöskirjassaan *Kirja, kirjavampi, sanomalehti* (1995) suomalaisten sanomalehtien ulkoasun kehityksen neljä suurta ajanjaksoa: kirjatypografian aika (1770–1850), palstalinjojen määräämä korsetin aika (1860–1910), paraatisivujen aika (1920–1960) ja lohkojen aika, joka jatkuu edelleen. Mervola osoittaa, että lehtien suuret ulkoasumuutokset ovat syntyneet sisällön määrän kasvun aiheuttamista paineista, jotka jokin ympäristön muutos, kuten lehtien kilpailutilanne, laukaisi. Mervola huomauttaa, että tämä ns. *ulkoasukierremalli* ei sovellu pienempien ulkoasun muutosten tai esteettisten muutosten selittämiseen. (Mervola 1995, 353–360.)

Tutkimuksen edetessä olen pyrkinyt selvittämään, millä mallilla tai käsitteistöllä olisi mahdollista hahmottaa lähemmin ja kokoavasti sekä ulkoasumuutoksia että ulkoasun suunnitteluun liittyvää dynamiikkaa ja problematiikkaa. Olen tullut siihen tulokseen, että tämä on mahdollista *järjestyksen* ja *jouston* käsitteiden avulla.

Tässä tutkimuksessa tekemäni rakenteiden analyysit ovat olleet erilaisten *järjestyksen* muotojen selvittämistä. Lehden rakenteet syntyvät siitä, että materiaali on järjestettävä sekä tuotannon että lukijan kannalta loogisesti (sivujärjestys, aihejärjestys, painojärjestys, lukujärjestys) ja journalististen uutisarvojen pohjalta hierarkkisesti (arvojärjestys).

Toisaalta sanomalehden tuotannon erityisluonne, kuten nopea valmistus, vaihtelevat uutistilanteet ja visuaalinen esittäminen, vaatii esillepanolta ja sen pohjana olevilta rakenteilta muuntautumiskykyä eli *jousto*a. Pääasiassa tämä jousto on *tila-*

jousto, mutta se voi olla myös *esitystapojen*, *esitysjärjestyksen* tai *arvojärjestyksen jousto*.

Tässä tarkastelussa järjestyksen ja jouston käsitteet eivät ole vastakohtia vaan sanomalehden arkkitehtuurin ”olemuspuolia”. Järjestys on välttämätön tehokkaan tuotannon, yhtenäisen tuotekuvan ja sisällön strukturoinnin kannalta. Jousto on välttämätön sovitettaessa aineisto lehden rajallisiin tiloihin ja pyrittäessä täyttämään sekä selkeän että tehokkaan ulkoasun vaatimuksia.

Järjestys ja jousto kuvaavat sitä dynamiikkaa, jonka puitteissa ja jonka kautta lehden ulkoasun valmistus ja kehitys tapahtuu. Sanomalehtien historiaan sovellettuna *jj*-malli kuvaa lehtien ulkoasun rakenteiden suuria muutosvaiheita.

Järjestys ja jousto ovat koko lehden kattavia rakenneominaisuuksia, jotka vaikuttavat myös yksittäisten sivujen ja juttujen taittoon. Ne ovat käytössä pitkiä ajanjaksoja, kunnes lehden ulkoasussa ja rakenteessa tapahtuu muutos. Muutos vaikuttaa molempiin: jos järjestyksen periaate muuttuu, muuttuu myös jouston periaate.

Muutostilanteelle on ominaista, että se tapa, jolla lehden materiaali on järjestetty, tulee lehden kehityksen esteeksi. Joko liian jäykät rakenteet haittaavat sekä tuotantoa että esillepanoa tai liian vapaat rakenteet johtavat materiaalin järjestämisessä ja ulkoasussa ongelmiin. Sekä järjestys että jousto voivat muodostua kehitysesteiksi. Tässä tilanteessa tarvitaan uusi tapa lehden materiaalin järjestämiseen ja esittämiseen.

Seuraavassa sovellan *jj*-mallia edellä mainittujen Mervolan ulkoasukausten tarkasteluun. Tarkastelun tiivistelmä esitetään taulukossa 39.

Kirjan esitystapa ei soveltunut kasvavan uutisvälityksen tarpeisiin. Ratkaisuk-

si löytyi monipalstaisuuteen ja isompaan sivukokoon perustuva muoto (*paged media*), johon saatiin kätevästi sijoitettua eri tyyppisiä ja kokoisia aineistoja (uutissähkeitä, artikkeleita, ilmoituksia, tiedonantoja jne.) ja joka toimi paremmin myös tuotannossa ja lukutilanteessa.

Uudessa muodossa palstakuri antoi lehden kokoamiselle selkeän järjestysperiaatteen, mutta painotusten ja visuaalisuuden näkökulmasta se osoittautui jäykäksi ja monotoniseksi. Tuotannossa korsetin ajan lehti oli joustava, koska sisällön ryhmittely ei juurikaan asettanut rajoituksia kokoamiselle: lehteä täytettiin usein sitä mukaa kuin aineistoa saapui.

1900-luvulle tultaessa uutisvälitys edelleen laajeni ja valokuva tuli tekstin rinnalle. Suurempien otsikoiden ja kuvien esteeksi muodostunut palstalinjojen kahle oli murrettava. Ensivaiheessa tämä tapahtui etusivuilla ns. paraatisivujen aikana. Tuloksena oli lehtimuoto, joka mahdollisti monimuotoisemman ja joustavamman taiton.

Palstalinjojen murtuminen johti vapaaseen taittoon ja viime vaiheessaan jopa ns. sirkustaittoon. Palstalinjojen tilalle ei tullut uutta järjestyksen periaatetta. Tässä esitystavassa aiheiden arvottaminen ja kokonaisuuksien hahmotus eivät toteutuneet. Järjestyksen lisääntymistä nähtiin kuitenkin lehden sisältörakenteissa sikäli, että lehdet ryhtyivät valmistamaan etusivuja, kokoamaan juttuja vinjettien alle ja muuten kehittämään aineistojen ryhmittelyä.

Pyrkimys ulkoasun suurempaan journalistiseen ohjaukseen ja hierarkiaan edellytti uusia rakenteita. Graafisen muotoilun piiristä moduuli-suunnittelu tuli 1970-luvun kuluessa sanomalehtiin, mutta sovitettuna sanomalehden erityistarpeisiin ns. lohkotaiton muodossa. Lohkot eivät olleet kiinteitä moduuleja vaan jous-

Taulukko 39: Sanomalehden ulkoasun järjestys ja jousto lehtimuodoissa

Lehtimuoto	Järjestys	Jousto	Este	Ratkaisu
Kirja	Palsta	Sivumäärä	Pieni sivu	Monipalstainen sivu
Korsetti-lehti	Monipalsta	Kokonaisrakenne	Palstakorsetti	Palstakorsetin murtaminen
Paraatisivu-lehti	Monipalsta, osastojako	Vapaa taitto, sirkustaitto	Sekavuus, ei hierarkiaa	Modulointi, gridi
Lohkolehti	Moduulit Mallit	Lohkot Mallien vaihtelu	Laatikkotaitto Kaavamaisuus Hitaus, tilat	Lohkorajojen ylitys Käsinohjaus Sähköinen sanomalehti
Verkko-lehti	Hyper-rakenne	Rajaton verkko	Pieni sivu, ei sivumedia	Uusi arkkitehtuuri Uudet selaimet ja laitteet

tavasti muunneltavissa taittoilanteiden mukaan. Lohkojen avulla tekstit ja niihin liittyvät kuvat pystyttiin yhdistämään selkeästi hahmottuviksi yksiköiksi.

Design ja lohkotaitto tuottivat uuden järjestyksen lehtiin, mutta myös kaavamaisista ja raskasta "laatikkotaittoa". Kilpailu erityisesti television kanssa edellytti 1900-luvun lopulla visuaalisempaa ja monimuotoisempaa esitystapaa. Sivujen ja juttujen rakenteisiin haettiin monimuotoisuutta, runsautta ja helpompaa vastaanottoa. Päivälehdissä ryhdyttiin tietoisemmin hyödyntämään lohkorajojen ylitystä, mallinnettuja palstoja ja tekstin ja kuvan integrointia (erityisesti tietografiikassa).

2000-luvun painetussa ja edelleen lohkotaittoisessa sanomalehdessä järjestys/jousto -asetelma korostuu tietokoneohjatussa ulkoasun valmistuksessa, joka on johtamassa mallinnettuun taittoon. Ulkoasun mallit voivat tuottaa yhdenmukaisen järjestyksen lähes automaattisesti, mutta niiden olisi mahdollistettava myös uutistilanteiden ja visuaalisuuden vaatimat jous-

tot. Jos sivu- ja juttumallit on määritelty liian kaavamaisesti, muodostuvat ne vaihtelevan ja näyttävän esillepanon esteiksi. Tarvittavaa joustoa voidaan tavoitella mm. mallien vaihtelulla (mallien suuri määrä) ja mahdollisuudella siirtyä tarvittaessa automaatiosta käsinohjaukseen.

Paperilehden keskeisinä kehitysesteinä voidaan nähdä uutisvälityksen hitaus ja rajalliset tilat. Tilaajalla ei ole mahdollisuutta koota oman kiinnostuksen pohjalta ns. personoitua lehteä. Ratkaisuna tähän voi olla verkkoon tai erilliseen laitteeseen perustuva sähköinen sanomalehti, johon asiakas voi ladata milloin vain juuri sitä materiaalia mitä haluaa ja niin paljon kuin haluaa.

Uusimpana sanomalehden muotona voidaan pitää online-sanomalehteä. Verkon hyperrakenne joustaa ja antaa tilaa lähes rajattomasti. Yksittäinen sivunäkymä on verkkolehdessä kuitenkin rajallinen, lähes kirjamainen. Sivumedian esitystapaa on vaikea siirtää nykyiseen verkon arkkitehtuuriin. Tämä on suuri haaste uutisdesignille eikä ratkaisukeinoista ole

varmuutta. On joko kehitettävä sivumedian lataamiseen ja esittämiseen sopivia laitteita tai kehitettävä verkon arkkitehtuuria ja selaimia uutismedian tarpeisiin paremmin soveltuvaksi. Todennäköisesti uutismedia sopeutuu verkon asettamiin ehtoihin ja kehittää esitystapojaan niiden pohjalta.

Ulkoasukausiensa tarkastelu osoittaa, että kilpailu, sisällön määrän kasvu ja esitystapojen monipuolistaminen ovat vaatineet lehtien materiaalin esillepääntöön uusia muotoja ja keinoja. Tekninen edistys on toisaalta antanut muutoksille edellytykset ja toisaalta vaatinut ulkoasun ja rakenteiden innovointia. Ulkoasukausiensa muutoksia on edeltänyt tietoisuus siitä, että lehden käyttämät rakenteet ovat liian jäykät eivätkä sovelletu uuteen tilanteeseen. Tällöin on tullut välttämättömäksi hakea sellaisia rakenteita, joissa kilpailun vaatima kehittyneempi esittäminen ja joustava tuotanto ovat mahdollisia.

Kohtaavat intressit

Taittajän näkökulmasta lehden valmistus on perinteisesti ollut eri puolilla tuotetun materiaalin nopeaa järjestämistä ja sovittamista annettuihin tiloihin. Ulkoasu on usein ollut tekstille alisteinen lisuke. Sanomalehti on ollut painettua sanaa, jota asemointi ja kuvalliset elementit avustavat.

Visuaalisuus on lehden valmistuksessa ollut usein jouston aluetta: kuvatilasta ja esitystavoista on tingitty, jotta tekstit mahtuisivat sivuille. Suunnittelun puutteiden vuoksi rakenne- ja tilaratkaisut ovat usein jääneet tuotannon loppuvaiheeseen taittopöydän huoleksi.

Toimittajan näkökulmasta lehtien lisääntyneet muotoilu on vaatinut tilajoustoa toiseen suuntaan: jutut on sovittava

ulkoasun tarpeisiin, sisällön muodon tarpeisiin. Tekstin on joustettava, varsinkin kun lehdet pyrkivät entistä tiukemmin kontrolloimaan tekstipituuksia ja kehittävät designiaan. Tämän suuntaisia ajatuksia on esitetty aina siitä alkaen, kun design 1980-luvulla alkoi enemmän vaikuttaa sanomalehdissä (esim. Furhoff 1986, 24).

Molemmissa tapauksissa voidaan puhua *negatiivisesta joustosta*, jossa lähtökohtana on journalismin ja designin intressien oletettu vastakkaisuus. Kun visualisti joustaa, hän katsoo luopuvansa visuaalisesta vaikutuksesta ja kiinnostavuudesta. Kun toimittaja joustaa, hän katsoo luopuvansa sisällöstä ja journalismin periaatteista designiksi nimetyn ”kultaisen vasikan” edessä. Tällainen vastakkaisuus syntyy siksi, ettei lehden tuotannossa ole yhteistä tavoitteenasettelua eikä suunnittelua.

Myös toimituksellisen aineiston ja ilmoitusaineiston sijoittelussa on havaittavissa taistelu siitä kumpi osapuoli joustaa. Maakunnalliset ilmoitusmyynnit realiteetit määräävät sen, että toimitus on yleensä joustava osapuoli. Jos ilmoitusten sijoittelua ei kyetä sovittamaan uutistyon, ulkoasun ja lukijoiden tarpeisiin, ei lehden kokonaissuunnittelun parantaminen onnistu. Tämän näemme päivittäin sanomalehdissämme.

Lehden tekeminen sisältää monien intressien yhteen sovittamista. Varmasti on myös tilanteita, joissa ilmoittajan ja lukijan intressit ovat ristiriidassa ja lehden on kyettävä ratkaisemaan, kumman intressi on lehdelle tärkeämpi. Ilmoitusaineiston ja journalistisen aineiston suhde jää pääosin tämän tutkimuksen analyysien ulkopuolelle.

Positiivinen jousto saadaan aikaan silloin kun tekstit ja kuvat nähdään saman integroidun esityksen osina. Tällöin ulkoasu ymmärretään yhteisen tavoiteaset-

Taulukko 40: Sanomalehden ulkoasun järjestys ja jousto ulottuvuusrakenteissa

Ulottuvuus	Järjestys	Jousto
Elementti (typografia)	Merkitys, lukusuunta, tilan käyttö	Merkkien säätö ja modifiointi
Taso (taitto)	Sivupohja Palstajako Lohkotaitto Sisältöhierarkia Lineaari kerronta Taittomalli	Aukeamataitto Palstajaon ja -leveyden vaihtelu Lohkojen määrän, muodon ja koon vaihtelu, lohkorajojen rikkominen Visuaalinen hierarkia Ei-lineaarit ja ei-kertovat esitystavat Rakenteellinen lähestymistapa
Tila (lehden rakenne)	Osastojako Muotojen yhtenevyys	Uutistilanteisiin reagoiva tilajako Muotojen vaihtelu, yllätyksellisyys, rytmi
Aika (vuosikerta)	Pysyvä tuotokuva, formaattit, vakiopalstat	Kehitystyö, suunnitellut poikkeamat, formaattien rikkominen, vaihtuvat teemat

telun ja suunnittelun kohteena. Yhteisen perustan positiiviselle joustolle muodostavat lehden journalistiset periaatteet ja tavoitteet. Esityksen tyyli, tekstin ja kuvien suhde ja käytettävät elementit määräytyisivät tällöin sen mukaan, mikä on sovittu jutun sisällöksi ja päämääräksi (rakenteellinen lähestymistapa). Ratkaisuihin tietysti vaikuttaa myös lehden genre ja konsepti ja niistä juontuva tapa esittää asioita.

Rakenteiden dynamiikka

Järjestyksen ja jouston dynamiikka ilmenee lehden kaikissa ulottuvuuksissa, yksittäisestä typografisesta merkistä vuosikertaan. Keskeiset ilmenemismuodot on koottu oheiseen taulukkoon (taulukko 40). Niitä kaikkia on myös käsitelty tämän tutkimuksen eri luvuissa.

Kirjainmerkkien järjestyksen määrittää merkitysten välittäminen, lukusuunta ja lehden tilan asettamat vaatimukset. Tek-

tiin saadaan joustoa typografian valinnoilla, säädöillä (kuten pistekoko ja merkkileveys) ja fonttien modifioinnilla.

Sanomalehden taittoa ovat määrittäneet sivupohjat, palstajaot, lohkotaiton periaatteet, sisältöhierarkia, lineaari kerronta ja ulkoasun mallit. Jousto tuovat mm. aukeamalähtöisyys, palstojen ja lohkojen muuntelu, visuaalisuuden ehdoilla tehdyt painotukset, ei-lineaarit esitykset ja sisällöistä lähtevät jutturakenteet.

Lehden kokonaisrakenne perustuu ennen kaikkea osastojakoon ja ulkoasussa ilmenevään muotojen yhtenevyyteen. Jouston mahdollisuuksina olen tuonut esiin uutistilanteisiin joustavasti reagoivat osastorakenteet sekä lehden muotokieltä täydentävän vaihtelun, yllätykset ja rytmin.

Aikaulottuvuudessa pysyvää tuotekuvaa ja formaatteja rikastuttaa mm. jatkuva kehitystyö, suunnitelmallinen ulkoasun muuntelu, formaattien rikkominen ja vaihtuvien sisältöteemojen tuoma muuntelu.

10.5 Päätelmiä

Digitaalisesti valmistettu, täysin nelivärinen ja monipuolisia ilmaisukeinoja hyödyntävä sanomalehti on kypsä tuote. Kaikki tarpeellinen on keksitty ja siinä mielessä paperilehti on valmis.

Mitään oleellisesti uutta paperilehden ulkoasun ja esitystapojen alueella ei ole näköpiirissä. Suomalaisten päivälehtien ongelma on enemmänkin siinä, että lehdet eivät osaa tai halua käyttää niitä monipuolisia mahdollisuuksia, jotka ovat olleet olemassa jo pitkään. Sanomalehti on usein ilmeeltään harmaa ja esitystavoiltaan köyhä ja yllätyksetön.

Painettu sanomalehti on ollut ja on edelleenkin monessa suhteessa erinomainen ja ylittämätön tapa välittää uutisia. 2000-luvulla se on kuitenkin vähitellen väistyvä uutismedia. Internet ja muut sähköiset välineet ottavat johdon nopeassa uutisvälityksessä. Utustoimitukset siirtyvät deadline-ajasta online-aikaan. Dramaattisin esimerkki muutoksesta nähtiin vuoden 2007 lopulla, kun tappiolliseksi todettu Taloussanomien paperilehti lakkautettiin ja lehti siirtyi kokonaisuudessa verkkoon.

Paperilehdissä kehitetyt ulkoasut ja esitystavat eivät siirry verkkoon. Internet ei ole pohjimmaltaan sivumedia, vaikka sitä sellaisena on usein haluttu ajatella. Verkolla, kuten sähköisillä medioilla laajemminkin, on omat rakenteensa ja esitystapansa, jotka ovat voimakkaassa kehitysvaiheessa. Linkittyminen, vuorovaikutteisuus, tietopankit, ääni ja liikkuva kuva ja nopea jakelu ovat sähköisen median keskeisiä vahvuuksia. Mobiiliin, internetin ja television konvergenssi voi tuottaa uusia muotoja, joita ei vielä voida täysin hahmottaa.

Painetun lehdistön asema muuttuu, mutta sanomalehti ei katoa vielä pitkään aikaan. Samoin kuin kirja se säilyy media-

na medioiden joukossa. Tulevaisuudessaakin löytyy yleisöä, joka on valmis maksamaan hyvin toimitetusta ja taitetusta painetusta päivälehdestä.

Maksullisten sanomalehtien rooli kuitenkin vähenee väistämättä ainakin länsimaissa. Suomessa sukupolvi, jonka suurelle osalle paperinen sanomalehti ei kuulu päivän rutiineihin, on tulossa keski-ikään. Tehtiinpä mitä tahansa, tilattava päivälehti jatkaa muuttumistaan pienemmän yleisön uutisvälineeksi.

Kustantajille tämän ei tarvitse olla ongelma: jakelukanavat muuttuvat ja monipuolistuvat, mutta uutisvälitys ja journalismi säilyvät. Journalismin näkökulmasta kuitenkin tulee ongelmaksi se, että samalla myös uutisten kulutustapa muuttuu. ”iPod-sukupolvi” ei tunne tarvetta sellaisiin journalistisesti järjestettyihin kokonaisuuksiin, mitä sanomalehti edustaa. Samaan tapaan kuin musiikkia ei enää hankita niinkään albumeina kuin yksittäisinä kappaleina, myös uutisten kulutus pirstoutuu. Monille riittävät uutistarjonnasta pikaiset poiminnat, jotka ovat lähinnä omaa intressiä ja kiinnostusta.

Kyös iltapäivälehdet joutuvat sopeutumaan uuteen tilanteeseen ja pienempiin levikkeihin. Niillä on kuitenkin sopeutumiseen omat keinonsa. Iltapäivälehtikonsepti antaa ”luvan” tiiviimpään, visuaalisempaan ja elämyksellisempään ilmaisuun. Iltapäivälehdetkin tarvitsevat uutisia, mutta ne voivat valita uutisten virrasta vain itselleen sopivat herkut. Irtonumeroina myytävä iltapäivälehti joutuu panostamaan houkuttelevuuteen ja kiinnostavuuteen ja on siksi pakotettu jatkuvaan kehitystyöhön. Asiakkaan ei tarvitse turhautua lukematta jääneisiin lehtiin, sillä irtonumerolehden voi hankkia silloin kun itselle sopii ja sille on aikaa. Tabloidikoko soveltuu moderniin elämäntapaan niin kotona kuin kaupungillakin.

Iltapäivälehdet ovat olleet myös edelläkävijöitä esittämistapojen, nopean reagoinnin ja vuorovaikutteisuuden kehittäjinä ja ne ovat panostaneet myös verkkomedian kehittämiseen.

Mediakentän murros vaatii sanomalehdiltä muutoksia, mutta mihin suuntaan? Olen tässä tutkimuksessa esittänyt kehityskohteita ja mahdollisuuksia, mutta niiden merkitys mediakentän perusmuutoksen kannalta on tuskin ratkaiseva. On vaikea nähdä mitään sellaista keinoa, jolla nuoret ja nuoret aikuiset saataisiin oleellisesti enemmän lukemaan maksullisia painettuja päivälehtiä. Ollakseen vaikuttava muutoksen olisi oltava todella innovatiivinen ja huomattava. Ulkoasun uudistamiset, niissä muodoissa kuin olemme nähneet, eivät ole riittävä keino.

Ilmeisesti olisi kehitettävä kokonaan uuden tyyppisiä ja uudella tavalla kohdennettuja tuotteita, joissa hyödynnetään teknisiä innovaatioita. Tällainen olisi esimerkiksi taskuun mahtuva näyttö, johon sanomalehden sivuja voisi ladata. Jo pitkään esillä ollut sähköisen paperin (e-paper) kehittäminen ei näytä ainakaan lähivuosina tuottavan uutta sanomalehden muotoa. Digitaalinen painotekniikka mahdollistaisi uuden sukupolven personoitujen lehtien kehittämisen, mutta tällaisten lehtien taloudellinen kannattavuus on kyseenalainen.

Pienempään sivukokoon siirtyminen, jota olen tässä tutkimuksessa suositellut, tuskin on sellaisenaan riittävä muutos broadsheet-lehtien tilanteeseen.

Formaatin muuttamiseen ja muihin suuriin muutoksiin liittyy myös hankala peruskysymys: löytyykö lehtien toimituksista resursseja tällaisten uudistusten toteuttamiseen? Tällä en tarkoita niinkään formaatin vaihtamista vaan niitä kirjoittamisen ja esittämisen muutoksia, mitä uusi formaatti ja mediakilpailu vaativat.

Se, että lehti vain kutistetaan pienempään kokoon, ei ole käytännössä mikään vaihtoehto.

Resurssiongelmat koskevat myös monia niitä uudistuksia ja kehitysmahdollisuuksia, joita olen esittänyt tässä tutkimuksessa. Jos mediatalojen intressien painopiste siirtyy verkkoon, jäänee sanomalehden suunnittelun päätehtäväksi sopeuttaa ja sovittaa supistuva paperilehti monikanavaisen tuotantoon.

Tuotannon rationalisointi ja pienenevät resurssit pakottavat lehtiä yhteistyöhön. Kasvava osa materiaalista tulee yhteistyökumppaneilta, alihankkijoilta ja yhteistoimituksilta. Ulkopuolelta tullut materiaali tuo lehden ulkoasuun usein epäyhtenäisyyttä. Ongelma voidaan ratkaista yhtenäistämällä saman konsernin piirissä olevien lehtien ulkoasut ja kirjoitustyylit. Tämä voi olla ristiriidassa lehden omaleimaisuuden ja paikallisuuden kanssa. Kansainvälisissä arvioissa on todettu, että nimenomaan entistä vahvempi kiinnittyminen levikkialueen ihmisten elämään on sanomalehdelle sen tärkein selviytymiskeino.

Tuotannon rationalisointiin ja monimediatuotosten kehittämiseen liittyy myös mallinnetun eli ennakoivan taiton yleistymisen. Mallinnus sinänsä on tietokonepohjaisen tuotannon antama mahdollisuus, joka on syytä hyödyntää. Juttu- ja sivukohtainen ulkoasun suunnittelu vähenee, koska ennalta tehdyt muotoilut hoitavat suuremman osan ulkoasun valmistuksesta. Ennakoivan taiton ei tarvitse johtaa esitysten kaavamaisuuteen, jos tuottava organisaatio on tuotantotavan tasalla ja riittävä visuaalinen ohjaus on käytettävissä. Korostankin, että jälleen kerran muutoksen polttopiste ei ole tekniikassa, vaan niiden ihmisten osaamisessa ja yhteistyössä, jotka uutta tekniikkaa käyttävät.

Suomalainen päivälehti on omnibuslehti, jossa yhdistyvät laatulehden ja populaarilehden piirteet. Sen vahvuus on laadukkaassa journalismissa, johon kuuluu uutisten taustoittaminen ja analysointi sekä korkeatasoinen kirjoittaminen ja hyvä graafinen jäsennys. Toisaalta kansanomaisuus edellyttää uutisia kommentoivaa, popularisoivaa ja henkilöivää otetta sekä houkuttelevaa visuaalisuutta.

Päivälehti tarvitsee edelleen myös uutisia. Erityisesti se tarvitsee uutisia, jotka on itse tuotettu omasta näkökulmasta ja rakennettu kiinnostaviksi ja lukijaa palveleviksi. Näillä perusteilla syntyy myös hyvä uutisten arkkitehtuuri. •